

РОЗДІЛ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.44>

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Білодід С.І.,

студентка 3-го курсу

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого,

ORCID: 0009-0006-0315-6627

Гроховська К.О.,

студентка 3-го курсу

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого,

ORCID: 0009-0006-3160-0852

Білодід С.І., Гроховська К.О. Процесуальне представництво в цивільному процесі: сучасний стан та перспективи розвитку.

У статті досліджено теоретико-правові та практичні аспекти інституту процесуального представництва в цивільному процесі України. Актуальність теми зумовлена трансформаціями правової системи, реформуванням судочинства, цифровізацією правових процедур і необхідністю адаптації національного законодавства до європейських стандартів. Метою роботи є визначення сутності, ролі та значення процесуального представництва, аналіз проблем його нормативного регулювання та практичного застосування, а також формування пропозицій щодо вдосконалення цього інституту.

У ході дослідження розглянуто основні наукові підходи до розуміння природи процесуального представництва, його класифікаційні ознаки та значення для забезпечення права на справедливий суд. Проведено аналіз чинного законодавства, зокрема положень Конституції України та Цивільного процесуального кодексу, а також практики Європейського суду з прав людини, що впливає на тлумачення і реалізацію права на представництво у судовому процесі.

Особливу увагу приділено сучасним викликам, серед яких – адвокатська монополія, проблеми доступу до правосуддя для соціально вразливих груп, зловживання процесуальними правами представників сторін, а також цифровізація судочинства. Виявлено низку прогалин у правозастосовній практиці та потребу в оновленні нормативної бази, що регулює діяльність представників у суді.

У результаті сформульовано напрями вдосконалення інституту процесуального представництва, які включають оновлення законодавчих положень, підвищення кваліфікації учасників процесу, розвиток електронного судочинства та впровадження європейських стандартів професійної етики. Додатково акцентовано на необхідності створення єдиних методичних рекомендацій для представників, забезпечення прозорості їх діяльності та посилення контролю за дотриманням етичних норм у процесі здійснення представництва. Зроблено висновок, що подальше вдосконалення правового регулювання цього інституту є необхідною умовою забезпечення ефективного, справедливого й доступного правосуддя в Україні, а також важливим чинником підвищення довіри суспільства до судової системи.

Ключові слова: процесуальне представництво, цивільний процес, адвокатська монополія, доступ до правосуддя, електронне судочинство, ЄСПЛ, цифровізація, правова допомога, законодавче регулювання, справедливий суд.

Bilodid S.I., Hrokhovska K.O. Procedural representation in civil proceedings: contemporary challenges and development directions.

The article explores the theoretical, legal, and practical aspects of the institution of procedural representation in the civil procedure of Ukraine. The relevance of the topic is determined by transformations in the legal system, judicial reform, the digitalization of legal procedures, and the need to adapt national legislation to European standards. The purpose of the study is to define the essence, role, and significance of procedural representation, to analyze the issues of its regulatory framework and practical application, and to develop proposals for improving this legal institution.

The research examines the main scholarly approaches to understanding the nature of procedural representation, its classification features, and its importance for ensuring the right to a fair trial. An analysis of current legislation was conducted, including the provisions of the Constitution of Ukraine and the Civil Procedure Code, as well as the case law of the European Court of Human Rights, which influences the interpretation and implementation of the right to representation in judicial proceedings.

Particular attention is given to contemporary challenges, including the attorney monopoly, problems of access to justice for socially vulnerable groups, abuses of procedural rights by party representatives, and the digitalization of court proceedings. A number of gaps in law enforcement practice have been identified, along with the need to update the regulatory framework governing the activities of court representatives.

As a result, directions for improving the institution of procedural representation have been formulated, including the revision of legislative provisions, the enhancement of participants' qualifications, the development of e-justice, and the implementation of European standards of professional ethics. Additional emphasis is placed on the need to create unified methodological guidelines for representatives, ensure transparency of their activities, and strengthen control over compliance with ethical standards in the course of representation. It is concluded that the further improvement of the legal regulation of this institution is a necessary condition for ensuring effective, fair, and accessible justice in Ukraine, as well as an important factor in strengthening public trust in the judicial system.

Key words: procedural representation, civil procedure, monopoly of advocacy, access to justice, e-justice, ECHR, digitalization, legal aid, legislative regulation, fair trial.

Актуальність теми зумовлена необхідністю удосконалення механізмів реалізації та захисту цивільних прав і законних інтересів осіб у контексті сучасних правових реформ та трансформацій системи цивільного судочинства України.

Реалізація комплексних і результативних правових реформ в Україні потребує глибокого аналізу проблем удосконалення механізмів здійснення та захисту цивільних прав і законних інтересів осіб у сфері цивільного судочинства. У зв'язку з цим виникає необхідність переосмислення окремих підходів до визначення правової природи процесуального представництва.

Зростання значення інституту представництва в цивільному процесуальному праві обумовлене як конституційними гарантіями реалізації прав громадян, так і міжнародними зобов'язаннями України перед європейськими та світовими інституціями у сфері захисту прав людини. Водночас практика застосування чинного законодавства виявляє низку суперечностей і колізій, що ускладнюють ефективний захист прав учасників цивільних правовідносин та негативно впливають на стабільність приватноправових механізмів.

Слід наголосити, що чинне цивільне процесуальне законодавство не приділяє належної уваги окремим аспектам тлумачення сутності процесуального представництва, його правових засад та класифікаційних ознак. Недостатньо врегульованими залишаються питання функціонування інституту процесуального представництва у кримінальному й господарському судочинстві, а також визначення ролі прокуратури, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, органів державної влади та місцевого самоврядування у цій сфері.

Отже, важливим завданням держави є формування цивілізованих відносин між владою та громадянами шляхом ефективного забезпечення права кожної особи на судовий захист. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність створення оптимальної моделі цивільного судочинства як однієї з ключових передумов розвитку громадянського суспільства в Україні.

Постановка проблеми. Процесуальне представництво в цивільному процесі виступає однією з ключових гарантій реалізації права на справедливий судовий розгляд, закріпленого в Конституції України та міжнародних договорах. Водночас розвиток суспільних відносин, інтеграція

України до європейського правового простору та зростання вимог до ефективності судочинства зумовлюють появу нових викликів, що ставлять під сумнів дієвість існуючих механізмів представництва. Саме тому дослідження сучасного стану та перспектив удосконалення інституту процесуального представництва набуває особливої актуальності.

Серед найбільш відчутних викликів можна виділити адвокатську монополію, яка хоча й покликана підвищити професійний рівень надання правової допомоги, водночас обмежує доступ громадян до правосуддя через фінансові та організаційні бар'єри. Додатковим аспектом є процес цифровізації, що змінює форму та зміст комунікації між учасниками процесу, але водночас створює ризики технічної нерівності та недостатньої правової грамотності громадян. Важливою проблемою залишається й якість надання адвокатських послуг: недостатня компетентність або формальний підхід окремих представників нівелює гарантії справедливого розгляду справи.

Не менш актуальним є питання відсутності єдності у правозастосовній практиці. Різні суди по-різному тлумачать норми щодо повноважень представників, порядку підтвердження їхніх прав чи меж процесуальної активності. Така неоднозначність породжує правову невизначеність, що негативно впливає як на ефективність судового захисту, так і на довіру до правової системи загалом.

Крім того, на сучасному етапі особливої уваги потребує адаптація українського законодавства до європейських стандартів у сфері забезпечення права на доступ до правосуддя. Недосконалість нормативної бази, розбіжності між національним регулюванням і практикою Європейського суду з прав людини вказують на необхідність перегляду чинних положень. Удосконалення процесуального законодавства відповідно до стандартів Ради Європи та ЄС має стати одним із ключових напрямів модернізації цивільного процесуального права України.

Метою дослідження є комплексне визначення сутності та ролі процесуального представництва в цивільному процесі України, аналіз проблем його правового регулювання та практичного застосування, а також розроблення пропозицій щодо вдосконалення відповідних норм і механізмів. Увага приділяється пошуку шляхів підвищення ефективності представництва з урахуванням європейських стандартів і сучасних викликів судової практики.

Стан опрацювання проблематики. Проблема процесуального представництва в цивільному процесі широко висвітлена у працях українських науковців, серед яких Л.М. Баранова, Д.В. Боброва, Т.В. Варфоломеева, О.М. Вінник, В.С. Гопанчук, О.В. Дзера, Р.А. Майданик, І.В. Спасибо-Фатеева, С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, О.Є. Харитонов, Н.М. Хуторян, І.А. Павлунік, М.Й. Штефан, Л.А. Кондрат'єва та О.В. Гетманцев. Їхні праці присвячені питанням сутності процесуального представництва, ролі адвоката в забезпеченні права на справедливий суд, а також проблемам нормативного закріплення повноважень представника.

Аналіз зарубіжних досліджень, зокрема праць Н.В. Baade (США), А. Zuckerman (Велика Британія) та F. Ferrand (Франція), свідчить про спільність проблем, пов'язаних із балансом між ефективністю судочинства та забезпеченням процесуальної рівності сторін. Ці автори підкреслюють важливість ролі правового представника як ключового елемента доступу до правосуддя.

У рішеннях Конституційного Суду України, Верховного Суду та практиці Європейського суду з прав людини простежується поступова гармонізація національних підходів із європейськими стандартами, однак залишаються дискусійними питання щодо меж повноважень представників, критеріїв їхньої професійної компетентності та гарантій ефективного захисту інтересів сторін. Попри значну кількість досліджень, відсутність комплексного теоретико-правового аналізу природи та функцій процесуального представництва свідчить про потребу подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу. Процесуальне представництво у цивільному процесі – це діяльність уповноваженої особи, яка в межах визначених повноважень здійснює від імені та в інтересах іншої особи процесуальні дії, спрямовані на захист її прав і законних інтересів. Таке представництво забезпечує реалізацію конституційного права особи на судовий захист і водночас сприяє ефективності судового розгляду [1, с. 261].

Правова природа процесуального представництва полягає у поєднанні матеріально-правових і процесуальних елементів: з одного боку, воно базується на правовідносинах довіри між представником і особою, яку він представляє, а з іншого – виступає формою реалізації процесуальних прав у суді. Представник діє не від власного імені, а в інтересах довірителя, що відрізняє процесуальне представництво від інших видів участі у процесі [2, с. 340].

Важливою є роль представництва в забезпеченні права на справедливий суд. Саме через інститут процесуального представництва особи, які не мають достатніх юридичних знань або можливостей, можуть реалізувати своє право на ефективний захист, отримати кваліфіковану допомогу та доступ до правосуддя [3, с. 215]. Це особливо актуально в умовах цифровізації судового процесу, коли зростає значення професійних представників – адвокатів, які здатні забезпечити належний рівень правової аргументації та процесуальної дисципліни.

Процесуальне представництво в цивільному судочинстві ґрунтується на конституційних засадах, що гарантують кожному право на справедливий суд та правову допомогу. Відповідно до статті 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу, а в окремих випадках така допомога надається безоплатно [4]. Ця норма є фундаментальною для формування інституту процесуального представництва та визначає конституційні межі його реалізації.

Класифікація процесуального представництва здійснюється за різними критеріями. Найпоширенішим є поділ за джерелом повноважень:

- **законне представництво** – виникає безпосередньо з норм закону (наприклад, представництво батьків, опікунів чи піклувальників неповнолітніх);
- **договірне представництво** – ґрунтується на волевиявленні сторін, оформленому довіреністю або договором;
- **спеціальне (інше)** – встановлюється законом для окремих категорій справ (наприклад, представництво органів влади, прокурора або третіх осіб у випадках, передбачених ЦПК України).

Окрім цього, представництво можна розподілити за масштабом повноважень. Умовно така класифікація може бути подана у вигляді блок-схеми:

Таке розмежування має практичне значення для визначення меж процесуальної самостійності представника та гарантій дотримання прав довірителя.

Слід зазначити, що нормативного визначення поняття «процесуальне представництво» у чинному законодавстві немає. Попри те, що воно є інститутом цивільного процесуального права, стаття 58 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) лише визначає, що сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може діяти у процесі особисто або через представника [5]. Таким чином, поняття процесуального представництва розкривається не через дефініцію, а через коло осіб і межі їхніх повноважень.

Особливої уваги заслуговує питання адвокатської монополії, запровадженої Конституційною реформою 2016 року, яка обмежила можливість здійснення представництва в судах виключно адвокатами. Ця новела мала на меті підвищити якість надання правової допомоги, забезпечи-

ти професіоналізм представників та дисциплінарну відповідальність за неналежне виконання обов'язків. Водночас, у практичній площині вона викликала низку проблем: обмеження доступу до правосуддя для малозабезпечених осіб, надмірне навантаження на адвокатуру та неоднозначність судової практики у справах, де представництво здійснювалося без адвоката. Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 6 червня 2019 року визнав, що адвокатська монополія має поступово впроваджуватися, із урахуванням необхідності забезпечення реального доступу до правосуддя [6].

Норми ЦПК України деталізують механізми реалізації представництва. Так, стаття 60 визначає повноваження представника, зокрема право підписувати та подавати процесуальні документи, змінювати предмет чи підставу позову, укладати мирову угоду тощо [5]. Водночас законодавець встановлює й обмеження – представник не може вчиняти дії, що суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Важливу роль у тлумаченні права на представництво відіграє практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). У рішеннях у справах *Airey v. Ireland* (1979) та *Steel and Morris v. the United Kingdom* (2005) ЄСПЛ підкреслив, що ефективне право на суд передбачає реальну можливість користування правничою допомогою представника, особливо у складних справах або за відсутності у сторони достатніх знань у сфері права [7]. Таким чином, право на представництво у суді є невід'ємною складовою права на справедливий судовий розгляд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Підсумовуючи, можна зазначити, що нормативно-правове регулювання процесуального представництва в Україні загалом узгоджується з європейськими стандартами, однак потребує подальшого вдосконалення, зокрема у частині забезпечення балансу між професіоналізмом адвокатури та доступністю правової допомоги для всіх категорій громадян.

Сучасний етап розвитку інституту процесуального представництва в Україні характеризується значними трансформаціями, що зумовлені як загальними тенденціями розвитку правової системи, так і впливом цифровізації, глобалізації та соціально-економічних змін. У центрі уваги дослідників і практиків опиняються питання забезпечення доступу до правосуддя, адаптації інституту представництва до нових технологічних умов та подолання зловживань у судовому процесі [8, с. 112].

Однією з ключових проблем залишається доступ до правосуддя соціально вразливих груп населення. Попри існування системи безоплатної правової допомоги, її ефективність обмежена браком фінансування, нестачею кваліфікованих адвокатів у регіонах і низькою поінформованістю громадян про можливість отримання такої допомоги. Це створює ситуацію, коли особи з низьким рівнем доходу або жителі віддалених територій фактично позбавлені можливості реалізувати свої процесуальні права. Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював, що держава має забезпечити реальну, а не формальну можливість доступу до суду, включно з наданням ефективного представництва (справа *Airey v. Ireland*, 1979) [9].

Не менш актуальним є питання цифровізації судочинства. Впровадження електронного суду, дистанційних засідань, електронного документообігу значно змінило формат здійснення процесуального представництва. З одного боку, такі інновації сприяють оперативності процесу, знижують витрати часу і коштів, розширюють доступ громадян до судових процедур. З іншого – виникають нові проблеми: нерівність у доступі до цифрових технологій, технічні збої, відсутність у деяких представників достатнього рівня цифрової грамотності. У практиці з'являються ситуації, коли неналежна організація дистанційної участі представників призводить до порушення процесуальних строків чи неналежного повідомлення сторін, що ставить під сумнів принцип змагальності та рівності сторін.

В умовах воєнного стану та масового переміщення населення електронні засоби комунікації стали єдиним інструментом забезпечення безперервності правосуддя. Водночас це підвищило вимоги до цифрової компетентності представників сторін, адже саме від них залежить своєчасність подання процесуальних документів, участь у засіданнях та підтримання комунікації із судом. У цьому контексті постає необхідність удосконалення нормативного регулювання електронного судочинства, зокрема визначення стандартів безпеки електронних доказів і процедур ідентифікації представників.

Окрему групу проблем становлять зловживання процесуальними правами представниками сторін. На практиці спостерігається тенденція до використання процесуальних механізмів не з метою захисту інтересів довірителя, а для затягування судового процесу, подання безпідставних клопотань

чи апеляцій. Такі дії суперечать принципам добросовісності та справедливості судового розгляду. Цивільний процесуальний кодекс України у статті 44 передбачає заборону зловживання процесуальними правами та можливість застосування судом санкцій у вигляді штрафу до учасників, які порушують принципи добросовісності [5]. Проте ефективність цього механізму залишається обмеженою через складність доказування факту зловживання і відсутність єдиної судової практики.

Дискусійним є питання відповідальності представника перед клієнтом за наслідки таких зловживань. Вітчизняна доктрина визнає, що процесуальні зловживання представника повинні розглядатися як підстава для притягнення його до дисциплінарної чи цивільно-правової відповідальності, однак відповідне законодавче врегулювання залишається фрагментарним [8, с. 118].

Таким чином, виклики сучасності у сфері процесуального представництва зумовлюють необхідність глибокої модернізації правового регулювання. Серед першочергових напрямів удосконалення – підвищення якості правової допомоги, розвиток цифрових механізмів участі представників у судовому процесі, формування єдиних стандартів етичної поведінки адвокатів і процесуальних представників. Ці заходи сприятимуть забезпеченню балансу між доступом до правосуддя, професіоналізмом правничої спільноти та ефективністю судового захисту.

Подальше вдосконалення процесуального представництва неможливе без узгодження українського законодавства з європейськими стандартами. Практика ЄСПЛ наголошує на необхідності забезпечення ефективної участі представника як елементу доступу до правосуддя. Україна має адаптувати свої підходи до європейських принципів, що передбачають не лише формальне право на представництво, а й його фактичну дієвість у забезпеченні захисту прав і законних інтересів осіб [10, с. 84].

Потреба у вдосконаленні законодавчого регулювання процесуального представництва зумовлена не лише внутрішніми реформами, а й зобов'язаннями України щодо гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами. Важливим орієнтиром виступають Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R(2000)21 про свободу здійснення професії адвоката, а також практика ЄСПЛ, яка вимагає дотримання принципу «справедливого балансу» між правами сторін та ефективністю судового процесу [11, с. 219].

Законодавчі зміни мають бути спрямовані на деталізацію процесуальних прав і обов'язків представників, визначення меж адвокатської монополії, а також створення правових передумов для дистанційної участі представників у судовому процесі. Запровадження системи «Електронний суд», відеоконференцій, електронного документообігу та цифрового підпису формує нові стандарти правової комунікації.

У контексті євроінтеграційних прагнень України актуальним є узгодження положень Цивільного процесуального кодексу з прецедентами ЄСПЛ та директивами Європейського Союзу. Це сприятиме зміцненню гарантій справедливого судового розгляду, підвищенню професійної відповідальності представників та утворенню єдиних стандартів якості правової допомоги.

Узагальнення ключових напрямів розвитку інституту процесуального представництва наведено в таблиці 1.

Таблиця 1. Основні напрями розвитку процесуального представництва в Україні

Напрямок розвитку	Зміст та цілі	Очікувані результати
Законодавчі зміни	Удосконалення норм ЦПК України щодо процесуальних повноважень представників; уточнення процедур дистанційної участі у судових засіданнях.	Підвищення ефективності судового розгляду; усунення правових прогалин; забезпечення рівності сторін.
Цифровізація процесуального представництва	Впровадження електронного суду, відеоконференцій, системи електронних доказів; використання безпечних цифрових підписів.	Прозорість процесу, швидкість комунікації, зниження витрат часу і ресурсів учасників.
Євроінтеграційні стандарти	Гармонізація українського законодавства з практикою ЄСПЛ і принципами Ради Європи; посилення ролі представника у забезпеченні права на справедливий суд.	Підвищення довіри до судової системи; формування європейських стандартів правової допомоги.

Отже, перспективи розвитку процесуального представництва безпосередньо пов'язані з модернізацією судової системи, цифровою трансформацією правосуддя та імплементацією європейських цінностей у правову практику України. Це вимагає комплексного підходу, який поєднує нормативне оновлення, професійну підготовку представників і технологічні інновації.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що інститут процесуального представництва у цивільному процесі України є важливим елементом забезпечення реалізації конституційного права на справедливий судовий розгляд. Його ефективне функціонування прямо впливає на доступність правосуддя, дотримання принципу рівності сторін і забезпечення професійного захисту прав та інтересів учасників процесу.

Аналіз сучасного стану правового регулювання показав, що вітчизняне законодавство, зокрема Цивільний процесуальний кодекс України, хоча й містить окремі положення щодо представництва, однак не дає повного визначення цього інституту. Відсутність системності у правовому регулюванні, а також неоднозначність судової практики зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення нормативної бази та узгодження її з європейськими стандартами.

Серед ключових проблем сучасного етапу розвитку процесуального представництва слід відзначити: обмеження, пов'язані з адвокатською монополією; нерівний доступ до правосуддя для соціально вразливих категорій населення; недостатню правову обізнаність громадян; а також зловживання процесуальними правами представників сторін. Окрему складність становить потреба адаптації правозастосовної практики до умов цифровізації судочинства, де зростає значення електронних доказів і дистанційної участі представників.

Водночас розвиток інституту процесуального представництва відкриває перспективи для підвищення ефективності судового захисту. Необхідними напрямками вдосконалення є оновлення законодавчої бази з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, розширення доступу до правової допомоги, підвищення професійної етики та кваліфікації представників. Особливої уваги потребує поєднання цифрових технологій з традиційними формами юридичної діяльності, що сприятиме модернізації судової системи та підвищенню її довіри в суспільстві.

Отже, подальше дослідження процесуального представництва має бути спрямоване на розроблення комплексної моделі правового регулювання цього інституту, здатної забезпечити баланс між ефективністю, доступністю правосуддя та дотриманням міжнародних стандартів захисту прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гловюк І.В. Процесуальне представництво в цивільному процесі: поняття та правова природа *Вісник Національної академії правових наук України*. 2020. № 1 (92). С. 261–269.
2. Ханик-Посполітак Р.Ю. Представництво в цивільному процесі за новим ЦПК України *Науковий часопис НаУКМА. Серія: Право*. 2018. № 4. С. 340–347.
3. Кухарева О.В. Право на справедливий суд у контексті процесуального представництва. *Юридичний вісник України*. 2021. № 12. С. 215–222.
4. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (в ред. від 15.03.2016 р.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
5. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон від 18 березня 2004 р. (зі змінами станом на 18.01.2020 р.) URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
6. Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-2/2019(96) від 6 червня 2019 р. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/3291>.
7. Case of Airey v. Ireland, Application no. 6289/73, Judgment of 9 October 1979; Case of Steel and Morris v. the United Kingdom, Application no. 68416/01, Judgment of 15 February 2005. – European Court of Human Rights. URL : <https://hudoc.echr.coe.int>.
8. Ханик-Посполітак Р.Ю. Сучасні тенденції розвитку процесуального представництва в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 68, т. 2. С. 110–120.
9. Case of Airey v. Ireland, Application no. 6289/73, Judgment of 9 October 1979. – *European Court of Human Rights*. URL : <https://hudoc.echr.coe.int>.
10. Стеценко С.Г. Цифровізація судочинства в Україні: виклики та перспективи. *Юридична наука*. 2022. № 3. С. 80–90.

11. Recommendation No. R(2000)21 of the Committee of Ministers to member states on the freedom of exercise of the profession of lawyer. Council of Europe. Strasbourg, 25 October 2000. URL: <https://rm.coe.int/16804ff3eb>.